

Rhagoriaeth, Arloesedd a Gwelliant; Gallu, Cymhwysedd a Diwylliant

Darparodd Cynhadledd Genedlaethol a Seremoni Wobrwyo Un Llais Cymru eleni, a gynhaliwyd ar faes Sioe Frenhinol Cymru, ddiwrnod diddorol a llawn gwybodaeth, gan arwain at gyhoeddi enillwyr Rhaglen Gwobrau Cenedlaethol Un Llais Cymru 2026.

Rhoddodd y digwyddiad gyfle gwych i arddangos yr ymroddiad, yr arloesedd a'r ysbryd cymunedol sy'n bodoli o fewn Cynghorau Cymuned a Thref.

Roedd y gwobrau mawreddog hyn yn dathlu enghreifftiau rhagorol o arfer da, yn ogystal â phrosiectau a mentrau cymunedol a gyflawnwyd gan Gynghorau ledled Cymru. Daeth cynrychiolwyr ynghyd mewn niferoedd mawr i dynnu sylw at y cyflawniad ar y cyd hwn ac i'w anrhydeddu.

Ond nid diwrnod o ddathlu a llongyfarch yn unig oedd hwn. Bu'r cynrychiolwyr yn ystyried cyfnod pwysig yn hanes Cynghorau Cymuned a Thref oherwydd y newidiadau niferus a fu'n ddiweddar ledled Cymru a thu hwnt.

Roedd ethol Llywodraeth Cymru newydd yn garreg filltir ym mywyd gwleidyddol, cymdeithasol a diwylliannol y genedl. Byddai newidiadau yn San Steffan hefyd yn effeithio ar y dirwedd wleidyddol. Gallai datganoli posibl i Gymru, ac o fewn Cymru, arwain at ddyfodol newydd.

Gosododd y Cynghorydd Mike Theodoulou, Cadeirydd Un Llais Cymru, y cyd-destun ar gyfer y trafodaethau pwysig hyn wrth iddo agor y digwyddiad, y gynhadledd genedlaethol eleni wedi'i noddi gan [MVI Audio Visual](#).

I barhau â'r drafodaeth, amlygodd Rhys Maher, o 'Wavehill Research', rai o'r heriau hollbwysig sy'n wynebu ein cymunedau. Nododd Rhys y cyd-destun, sef yr argyfwng costau byw presennol sy'n parhau i effeithio ar gynifer o gymunedau. Yn bwysig, fodd bynnag, disgrifiodd y ffordd y mae llawer o gynghorau ledled Cymru wedi ymateb i'r her hon.

Roedd Asesiad Effaith Gymdeithasol diweddar a gynhaliwyd gan Wavehill yn cynnwys tystiolaeth i ddangos sut mae camau gweithredu Cynghorau Cymuned a Thref wedi helpu eu trigolion i ymdopi â rhai heriau anodd iawn.

Wrth i bwysau costau byw gynyddu'n sydyn i aelwydydd ledled Cymru, parhaodd Cynghorau Cymuned a Thref i fod yn un o'r haenau mwyaf uniongyrchol a gweladwy o gymorth lleol y gallai cymunedau droi atynt.

Darparodd yr Asesiad Effaith Gymdeithasol dystiolaeth bwysig o'r cyfraniad a wneir gan gynifer o gynghorau, a'r gwerth cymdeithasol ehangach a gynhyrchir trwy weithredu lleol, gweithio mewn partneriaeth, gwirfoddoli a chymorth cymunedol ataliol – llawer ohono wedi'i ddarparu yn ystod y cyfnod mwyaf difrifol o bwysau costau byw.

Amlygodd yr Asesiad y canlyniadau sy'n seiliedig ar dystiolaeth a phrif themâu'r gwaith pwysig hwn. Crëwyd gwerth o £25.97 miliwn ar gyfer cymunedau ledled

Cymru; am bob £1 a fuddsoddwyd gan gynghorau, cafodd cymunedau werth o bron i £5.

Cafwyd cwestiynau yn Gymraeg ac yn Saesneg gan y cynrychiolwyr wrth i'r gynhadledd ganolbwyntio ar effaith Cynghorau Cymuned a Thref yn y maes pwysig hwn.

Yna, siaradodd Heather Ferguson, Pennaeth Polisi ac Ymgysylltu yn Cronfa Gymunedol y Loteri Genedlaethol yng Nghymru, wrth y gynulleidfa niferus am sut y gallai cyllid y Loteri helpu i gynnal cymunedau, gan ddarparu pecyn cymorth cynhwysfawr ar gyfer pob math o gymunedau. Roedd ffactorau fel effaith leol, hunaniaeth leol, cydweithio, amrywiaeth a chynhwysiant yn chwarae rhan bwysig.

Disgrifiodd Heather y trefniadau ariannu manwl a'r gofynion y bu'n rhaid i ymgeiswyr eu dilyn. Cyflwynodd hefyd astudiaeth achos o brosiect a oedd wedi elwa ar £63,300 o gyllid grant, ac amlinellodd fentrau a oedd wedi'u cynllunio ar gyfer y dyfodol.

Parhaodd Rachel Carter, Swyddog 'Lleoedd Lleol ar Gyfer Natur' yn Un Llais Cymru, â'r thema o effaith leol, wrth iddi egluro pwysigrwydd ffactorau amgylcheddol lleol i gymunedau. Dywedodd fod y ffordd yr oeddem yn rheoli ein hasedau a'n cynefinoedd amgylcheddol yn hollbwysig i gynllunio bioamrywiaeth a sicrhau dyfodol gwell i genedlaethau'r dyfodol. Roedd cydweithio, gweithredu ar y cyd a rhwydweithio yn hanfodol i lwyddiant. Roedd tîm Rachel wedi ymrwmo i helpu Cynghorau i gyflawni eu rhwymedigaethau o ran bioamrywiaeth, trwy fentrau fel rhaglen grantiau a chyfleoedd hyfforddi digidol.

Roedd cydweithwyr Rachel hefyd wrth law i helpu i gynnal amrywiaeth o 'stondinau marchnad' a oedd yn arddangos gwaith Un Llais Cymru. Roedd y stondinau yn dangos gwaith 'Lleoedd Lleol ar Gyfer Natur' a'r materion yn ymwneud â'r Argyfwng Costau Byw, ac yn rhoi cyfle i gynrychiolwyr weld gwefan Un Llais Cymru. Un o nodweddion allweddol y diwrnod oedd araith bwysig gan Brif Weithredwr UN Llais Cymru, Lyn Cadwallader. Amlinellodd Lyn yr heriau sy'n wynebu Cynghorau. Ond nododd hefyd y cyfle unigryw i ddylanwadu ar rôl Cynghorau Cymuned a Thref ac i ddiffinio eu pwrpas gwirioneddol. Roedd Cynghorau ar groesffordd, yn ôl ei eiriau.

Creodd ethol Llywodraeth Cymru newydd dirwedd newydd ar gyfer dyfodol llywodraeth leol. Roedd gweledigaeth newydd o fewn ein cyrraedd. Roedd angen mynd i'r afael â materion yn ymwneud â chapasiti a gallu er mwyn gwella hyder yng ngwaith y Cynghorau ac annog ymgysylltu â chymunedau. Byddai datblygu hunaniaeth ddiwylliannol newydd yn gosod y fframwaith ar gyfer y gwaith hwn.

Tynnodd y Prif Weithredwr sylw at nifer o adnoddau oedd ar gael i'r Cyngor i wella'r ffordd yr oeddent yn gweithio, megis y Pecyn Cymorth Cyllid a Llywodraethu. Nododd Maniffesto Un Llais Cymru themâu allweddol ar gyfer dyfodol y sector Cynghorau Cymuned a Thref.

Atebodd y Prif Weithredwr gwestiynau gan gynulleidfa frwdfrydig wrth iddo wahodd adborth ar ddatblygu Rhaglen Capasiti, Gallu a Diwylliant ar gyfer Cynghorau Cymuned a Thref i fwrw ymlaen â'r materion hyn. Gofynnodd y cynrychiolwyr am hyfforddiant gorfodol i Gynghorwyr, cydraddoldeb ac amrywiaeth, perthnasoedd â Llywodraeth Cymru a'r cyfryngau, ac effeithiolrwydd Siarteri.

Gallai UN Llais Cymru fabwysiadu dull rhagweithiol o ddatblygu rhaglen ar gyfer meithrin capasiti, gallu a diwylliant. Gallai archwiliad o'r trefniadau presennol fod yn fan cychwyn i'r fenter hon. Roedd gan UN Llais Cymru gyfle pwysig i ddatblygu rhaglen ddeddfwriaethol i helpu i sefydlu pwrpas y sector Cynghorau Cymuned a Thref, gan fanteisio ar y cyfle a ddaeth yn sgil ethol Llywodraeth Cymru newydd.

Dangosodd Gwobrau Un Llais Cymru botensial Cynghorau Cymuned a Thref i wynebu'r her hon. Cyflwynodd Megan Reeves a Steve Kochar, o noddwyr y gwobrau [Unity Trust Bank](#), waith y banc a chyflwyno'r gwobrau i gynulleidfa frwdfrydig o westeion a chynrychiolwyr.

Roedd categorïau'r gwobrau yn adlewyrchu'r heriau niferus yr oedd yn rhaid i Gynghorau eu hwynebu, gan fynd i'r afael â materion yn ymwneud â llywodraethu, iechyd democrataidd, atebion digidol a chynaliadwyedd. Cydnabuwyd cyfraniadau at yr amgylchedd, diwylliant a thwristiaeth hefyd, yn ogystal â gwaith ar gyfer grwpiau penodol o fewn cymdeithas.

Dyma'r rhestr lawn o enillwyr a aseswyd yn annibynnol. Bydd cynghorau eraill y canmolwyd eu cyflawniadau – neu a gafodd ganmoliaeth uchel – yn cael eu cynnwys ar ein gwefan.

Y fenter lywodraethu orau

Cyngor Tref Pen-y-bont ar Ogwr

Y prosiect amgylcheddol gorau

Cyngor Cymuned Y Mwmbwls

Y fenter ymgysylltu ieuenctid orau

Cyngor Tref y Fenni

Y fenter iechyd democrataidd orau

(Dim enillydd pendant)

Y fenter treftadaeth a diwylliant orau

Cyngor Tref Pen-y-bont ar Ogwr

Y fenter pobl hŷn orau

Cyngor Cymuned Rossett

Y defnydd gorau o adnoddau digidol

Cyngor Tref Pen-y-bont ar Ogwr

Y fenter twristiaeth orau

Cyngor Tref Pen-y-bont ar Ogwr

Y prosiect datganoli gwasanaeth neu ased orau

Cyngor Tref Pontyclun

Y fenter gynaliadwyedd orau

Cyngor Tref Cricieth

Y fenter ymgysylltu cymunedol orau

Cyngor Tref Cricieth

Y fenter argyfwng costau byw orau

Cyngor Tref Talgarth a Chyngor Tref Hwlfordd

Cyflwynwyd hefyd ddwy wobr arbennig i'r cynghorau gorau o blith y rhai mwy a'r rhai llai. Aeth y gwobrau hyn – a enwyd er anrhydedd i'r cyn-Lywydd Caerwyn Roberts – i Gyngor Tref Pen-y-bont ar Ogwr a Chyngor Tref Cricieth, yn y drefn honno.

Da iawn i'r holl enillwyr!

Daeth y Cynghorydd Theodoulou â'r achlysur i ben, gan annog cynghorau i barhau â'r llwyddiant hwn ond hefyd i ymateb i'r her o baratoi ar gyfer dyfodol newydd a chyffrous. Roedd 2026 yn gyfle unigryw i newid ein diwylliant a dysgu gwersi ar gyfer y dyfodol. Byddai cydweithio yn allweddol. "Dysgwch sut i gyflawni pethau drwy eraill" oedd ei neges i'r cynrychiolwyr.